

Сфера цих упереджень та історіографічних штампів щодо Криму і держави Османів в історіографічній традиції є вельми значною. В тому числі вона стосується історії християнства та історії козацтва у просторі «мусульманського світу». В останні роки ситуація дещо змінилася, в першу чергу завдяки зусиллям українських та російських вчених. У цьому відношенні книга О.А. Прігаріна – гідний внесок у розвінчання «безумовних стереотипів» (с.37).

Як кожна об'ємна праця, монографія О.А. Прігаріна не позбавлена окремих дискусійних положень, або підстав для критики, які, в принципі, можна знайти у кожному масштабному дослідженні. Часто не вказується авторство сучасних картографічних матеріалів, що наводяться у книзі. У ході аналізу принципових питань теми, пов'язаних з «липовансько-некрасовськими сюжетами», або з іншими, ніж Дунай, центрами старообрядництва, іноді не вказуються новітні праці деяких російських авторів, з якими полемізує вчений.

Розраховуючи чисельність старообрядців, О.А. Прігарін починає з подій кінця XVIII ст., хоча його періодизація охоплює все вказане століття. Між іншим, відповідні цифри є у інших авторів, зокрема у автора рецензії. Вразливою видається позиція автора монографії щодо іменування некрасовцями всього козацького населення Турецької імперії, що носило це найменування. Сумнівною видається повна взаємозамінність термінів «некрасовці» і «липовани». Чи завжди тотожність термінів, навіть якщо це так і є, означає тотожність об'єктів, що позначаються? І якщо на Кубані некрасовців ніхто не йменував липованами, то чому в «дунайському експерименті» треба змішувати різних за походженням старообрядців? При іменуванні в джерелах козаків-некрасовців пилипонами, або козаками пилипонськими [2, арк.5зв.], очевидно, що мова йде саме про козаків. Розширене тлумачення терміна «некрасовці» («примноження сутності без потреби»), включення до його змісту навіть селянського елементу – далеко не безперечний шлях вирішення наукових проблем, дискусія навколо яких ще триває. Справа не в пошуку «істинних»/«неістинних» некрасовців, а в стратифікації старообрядницького населення Придунайського регіону, з врахуванням «мерехтливої» некрасовської ідентичності у цього населення, «історичної мімікрії» липован, проживання частини некрасовців у Придунав'ї в XIX ст.

Монографія О.А. Прігаріна вишукано і зі смаком оформлена. Її великий за нинішнім часом тираж – запорука розширення читацького ряду, серед якого знайдуться і апологети, і критики. В будь-якому разі, праця вже уготована роль «читанної книги». З працею будуть спорити, звіряти нове знання про старообрядців. Подібно хвилюванню нащадків героїв книги про «моменти освоєння Придунайських земель», робота О.А. Прігаріна буде хвилювати все нових і нових дослідників старообрядництва і козацтва. І в цьому – ще одна заслуга вченого.

Переклала з російської Н. І. Швайба

Джерела та література

1. Смирнов В.Д. Кучибей Гемюрджинский и другие османские писатели XVII века о причинах упадка Турции / В.Д. Смирнов. – СПб., 1873.
2. Російський державний архів давніх актів. – Ф.7. – Оп.2. – Спр.2801.

Д. В. Сєнь

[РЕЦ.]: КОНСТАНТИНОВА В.М. УРБАНІЗАЦІЯ: ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР (1861–1904 РОКИ). – ЗАПОРІЖЖЯ, 2010. – 596 С.

Живучи в сучасному урбанізованому світі іноді навіть важко уявити, що ще не так давно, у другій половині XIX – на початку XX ст. абсолютна більшість населення була сконцентрована в сільській місцевості, а кількість міст південноукраїнського регіону, який охоплює біля третини сучасної України, не дотягувала і до півсотні. Втім, для розуміння сучасної урбанізації вельми важливо звернутись саме до постемансіпаційного періоду, коли модернізаційні процеси суттєво змінювали традиційне суспільство. У тому числі — і в плані поширення в ньому міського образу життя.

В цьому контексті надзвичайно актуальним вважаємо появу монографії Вікторії Константинової «Урбанізація: південноукраїнський вимір (1861-1904 роки)», яка стала логічним продовженням попередніх джерелознавчих студій авторки, присвячених джерелам з соціально-економічного устрою міст Південної України останньої чверті XVIII – середини XIX ст.

Базуючись значною мірою на неопублікованих джерелах, виявлених у результаті евристики у 26 архівних, музейних і бібліотечних установах України та Російської Федерації, авторка подає різнопланову і в той же час цілісну картину урбанізаційних процесів на півдні України другої половини XIX – початку XX ст.

Відправною точкою дослідження є теза про те, що урбанізаційні процеси територіально не обмежуються виключно містами чи всією мережею міських поселень, а певною мірою стосуються і сільської місцевості, адже феномен урбанізації своєю складовою має поширення міського образу життя. З іншого боку, фактично все, що відбувалось із та в «міському просторі» Півдня, цілком правомірно розглядати як складові «міської історії» регіону.

У монографії реконструйовано мережу міських поселень Південної України та простежено її трансформації; за законодавчими джерелами простежено тенденції в зміні уваги офіційного Петербурга до кожного міста Південної України; досліджено еволюцію мережі управлінських структур, розміщених у

міських поселеннях регіону; конкретизовано характер взаємин органів міського самоврядування та розташованих у містах земських структур.

Авторкою виявлено специфіку формування і стану меж «міського простору» в розумінні території окремих міських поселень; зроблено узагальнення щодо темпів, характеру та особливостей містобудування, благоустрою міських поселень. В рецензованій роботі отримало подальшого розвитку вивчення зміни в «економічних функціях» міських поселень, провідних тенденцій їхнього економічного розвитку, специфіки модернізаційних процесів у економічній сфері міських поселень Південної України у порівнянні з сільською місцевістю Півдня і міськими поселеннями інших регіонів.

Різнопланово розглянуто соціокультурні аспекти урбанізаційних процесів, із приділенням особливої уваги питанням соціальної стратифікації та мобільності, ролі міст у суспільному, релігійному, культурному житті Південної України, у розбудові системи освіти і охорони здоров'я.

У контексті висвітлення особливостей міського населення південноукраїнського регіону зроблено аналіз демографічних процесів у його «міському просторі», етнічної, гендерної специфіки городян. На особливу увагу заслуговує розгляд у монографії особливостей міської ментальності та повсякденності. Зокрема, щодо останньої робиться обґрунтований висновок, що попри суттєві відмінності в її конкретних проявах у різних складових «міського простору» і різних страт городян, міська повсякденність фактично у кожному аспекті мала більшу чи меншу специфіку у порівнянні із сільською. При цьому південноукраїнські матеріали не підтверджують існування чіткого «водорозділу», бар'єру між селом і містом як таким: і нижні страти городян, і значна кількість переважно невеликих міст регіону виступали носіями «квазіурбаністичної» або ж «квазіміської» повсякденності, в якій відбилися реалії неповної адаптації традиційної селянської культури до умов урбанізації. І хоча ця «неповність» мала місце і на 1904 р., вона зазнала помітних трансформацій впродовж другої половини XIX – початку XX ст., так само як зазнала модернізаційних змін і в цілому як міська, так і (щоправда, в значно меншій мірі) сільська повсякденність регіону.

Книга «Урбанізація: південноукраїнський вимір (1861-1904 роки)» беззаперечно буде цікавою широкому колу дослідників, які вивчають проблеми історичної урбаністики, історичної регіоналістики, історії України.

Г. М. Васильчук

[РЕЦ.]: ОНІПКО Т.В. ВИРОБНИЧІ ГАЛУЗІ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ НОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛИТИКИ (1921–1928 РР.). – ПОЛТАВА: РВВ ПУЕТ, 2010. – 381 С.

Історичний досвід удосконалення вітчизняного споживчого ринку та поліпшення забезпечення населення якісними товарами і продуктами харчування все більше привертає увагу дослідників. Тож проблема, заявлена в монографії Т.В. Оніпко, є актуальною і такою, що потребує глибокого аналізу, адже в ній представлені історичні уроки змагальності кооперативних виробничих підприємств за споживача з державним та приватним сектором виробництва. У рецензованій праці зроблено спробу комплексного аналізу історичного досвіду споживчої кооперації УСРР щодо становлення та розвитку її виробничих галузей, серед яких виділено промислові підприємства, хлібопекарську справу та громадське харчування. Вважаємо, що подібний підхід авторки цілком виправданий, оскільки, розвиваючи виробничу діяльність, кооперативні організації суттєво допомагали державі вирішувати проблему забезпечення населення товарами та продуктами харчування, яких на той час бракувало.

Доцільність підготовки такого характеру монографії можна визнати обґрунтованою. За умов існування наукових розробок, які висвітлюють регіональні аспекти кооперативного життя, слід погодитися з позицією дослідниці про необхідність відтворення загальної картини історико-економічного розвитку споживчої кооперації в межах усієї території, що входила до складу УСРР у 1920-ті роки.

Деякі наявні розвідки з проблематики історичного досвіду споживчої кооперації в період непу розвідки переважно присвячені висвітленню її торговельної та культурно-просвітньої діяльності. Дана монографія фактично є першою спробою узагальнення результатів співпраці держави та кооперативних організацій щодо відродження та розвитку таких виробничих галузей, як промисловість, хлібопечення та громадське харчування, з метою подолання товарних та продовольчих криз, які періодично виникали протягом 20-х рр. XX ст.

Рецензована монографія має розгалужену структуру, яка дозволила авторці розглянути широкий спектр проблем, пов'язаних із відродженням виробничої діяльності споживчої кооперації в ринкових умовах непу. Структура і послідовність викладу матеріалу монографії обумовлена поставленою метою, конкретними дослідницькими завданнями й орієнтована на цілісний, системний аналіз усього комплексу проблем, сукупність яких визначає предмет дослідження. Робота побудована відповідно до особливостей виробничої діяльності споживчої кооперації України в роки непу і складається зі вступу, чотирьох розділів (11 підрозділів), висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків.

У вступній частині визначено актуальність теми дослідження, мету, об'єкт і предмет дослідження, підкреслено, що воно є спробою об'єктивного розкриття наслідків співпраці радянської держави і організацій споживчої кооперації щодо вдосконалення ринку та забезпечення його якісною продукцією.